

प्रागैश्वर्यं तस्मै

१२/१०२५

प्रागैश्वर्यं तस्मै

डाबर

नोट बुक

विषय वैद्यकम्

नाम वैद्य वल्लभः

स्कूल या कलेज

दर्जा सेल नम्बर

१६४

मास्तिष्क और केशों के लिये
डाबर आंवला केश तैल
सर्व श्रेष्ठ है

5151115U#A#B#C#D#E#F#G#H#I#J#K#L#M#N#O#P#Q#R#S#T#U#V#W#X#Y#Z#
[वसन्ततिलका छन्द ३]

पीयूषपौषितसमेतसुपर्ववर्ग
साकृतदृष्टितयवञ्चितदैत्यभर्गम् ॥
मायाविनं प्रतिदिनं पुरुषं जरन्तं
ध्यायामि कञ्चन सभक्तिं वधूभवन्तम् ॥ १ ॥

योऽभं निवेज्य नियतः स्वयमस्तचन्द्रः
नैरुज्यवन्ति विदधातितमां जगन्ति ॥
तं देवमद्भुतमनोहरशूलसारं
मन्देहदाहिमहसं प्रणिधाय वन्दे ॥ २ ॥

* ज्वर *

51511151155
[स्वागता छन्द १३]

दोषलाघववतां सवलानां
साध्यतैव निरुपद्रवतायाम् ॥
दोषगौरववतामवलानां
त्याज्यतैव सदुपद्रवतायाम् ॥ १ ॥

विङ्ग्रहा-ऽरुचि-तृषा-ऽङ्गविमर्द
श्वास-कास-वमि-मूर्छन-हिकाः ॥
रोगराजपरिचारकरूपाः
सन्ति हासिमुत्पत्तौ दहादोषाः ॥ २ ॥

अनेकविधप्रतिजुषध्वरकप्रधानां
लोकभृशप्रयतनान् विदुषः प्रशस्य
सालस्यबालजनवोधविधानकारि
ग्रन्थमि किं वन कथं वन कीतुकेन ॥ ३ ॥

उत्थितश्च बहुभिर्वनवद्धि-
 हेतुभिः प्रचुरलक्षणापूर्णाः ॥
 शक्तिमिन्द्रियच यस्य च निघ्नन्
 न ज्वरः क्षयमुपैति जनानाम् ॥ ३ ॥

शुष्यमाशासकलावयवो वा
 दृश्यमानविपुलश्चयथुर्वी ॥
 भुक्तजायुरपि निर्गलितायु-
 नैव जीवति जनो ज्वरयुक्तः ॥ ४ ॥

यः स्थितः स्थिरतया गगारात्रं
 गात्रमान्तरमतीव दहेद्यः ॥
 यस्तनोति च तनूरुहराजी-
 स्तं ज्वरं खलु मुदुर्जयमाहुः ॥ ५ ॥

नङ्कुक्षिरधिकाधिकदाहः
 श्वासकामविकलीकृतदेहः ॥
 तदप्रकर्षविवशास्त्वरयाम् -
 नुज्झति प्रबलहज्जरूनः ॥ ६ ॥

व्याकुलत्वमुपयाति विमुख-
 त्युत्थितिं न भजते पतितः सन् ॥
 शैत्यवान् वहिरतीव हि तपो-
 ऽन्यत्र यः सवशागः खलु मृत्योः ॥ ७ ॥

आस्पृशति हसति हस्यति लोभां
 सन्ततिः समनुरज्यति चक्षुः ॥
 यस्य हृद् ग्रथितवद् व्यथितं स्यात्
 तंज्वरः क्षपयति क्षतशक्तिम् ॥ ८ ॥

प्राप्तहिक्कमति तृष्णमुपेत
 भ्वासमाकुलितनेत्रमधीरम् ॥
 मोहवन्तमतिदुर्बलदेहं
 वर्जयन्ति भिषजो ज्वरवन्तम् ॥ ६ ॥

निम्नतीक्ष्णतरवेगमधीरं
 निष्प्रभं विगलितेन्द्रियवृत्तिम् ॥
 क्षीयमाणवपुषं रुचिहीनं
 निर्गतायुषमवैति मनीषी ॥ १० ॥

पाकमागतवति क्षतवेगे
 निर्विषयासति नृणां ज्वररोगे ॥
 एकजे द्वितजयेऽपि पुरस्तात्
 स्वेद एव खलु निःसरिसर्ति ॥ ११ ॥

विह्विसृष्टि - तनुवेपथु - गन्धाः

स्वेद-तृड् - भ्रमरा-कूजन-दाहः ॥

संभवन्ति हि भविष्यति पूर्वं

सन्निपातजनित ज्वर मोक्षे ॥ १२ ॥

औषुवक्रविवरान्तरपाकः

स्विन्नता क्षुतमथाऽनजिघत्सा ॥

लाघवं वपुषि मूर्धनि कण्डू-

लक्षणां ज्वरवतां ज्वरमुक्तेः ॥ १३

* अतिशार *

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

तैस्तैर्यलैर्याति सोपद्रवः सन्

बालैवृद्धे साध्यतां नातिसारः ॥

सोयं कैश्चित् साध्यते शक्तिभाजां

नूनं यूनामूनदोषः सुधीभिः ॥ १ ॥

[५१५॥५॥५॥५॥५॥ स्वागताच्छन्द ४]

श्वामशूलमहितं सपिपासं

क्षीयमाणवपुषं ज्वरवन्तम् ॥

सारहीनमविशदतिसारः

प्राणिनः खलु निहन्ति ज्वरन्तम् ॥ २ ॥

पक्वजाम्बव यकृच्छ्रकला ॥ ५ ॥

क्षीरतैलदधि मज्ज वसाभम् ॥

मस्तुलुङ्ग पिश्रिताम्बु समं वा

वैसवारपयसा मृदं वा ॥ ३ ॥

चाषपक्षसममञ्जनवर्णं

खञ्जनेक्षणनिभं बहुवर्णम् ॥

निर्जराधिपक्षरासन तुल्यं

बर्हिबर्हिविविधच्छवि किं वा ॥ ४ ॥

इष्टगन्धमथवा शवगन्धं
सान्द्रमेवतनुवा कुथितं वा ॥
निःसरत्यसकुदेव शकुचे-
न्नाशकृत स नियमादतिसारः ॥ ५ ॥

[५१५११५११५५ स्वागता १]

शूल - श्रोत्र - वमि - मूर्च्छन - शिक्का -
 श्वास - कास - रुचिनाश - पिपासा ॥
 बोधयन्ति विफल प्रतिकारं
 दुर्जयं ज्वरवतामतिसारम् ॥ ८ ॥

[१५१५५११५१५५ वंशस्थ २]

अवारिमग्नं लघुनाति पिच्छिलं
 हतोग्रगन्धं च शकृद्भवेद्यदा ॥
 तदाऽऽपपाकः सुखसाध्य उच्यते
 जनैरतीसार गदः पुरातनैः ॥ ९ ॥

प्रवर्तते साधु यथापुरं क्षणै -
 र्मेरुच्च मूत्रं च शकृद्विमावहिः ॥
 लघुत्वमपि जठरेऽग्निरेयते
 गतातिसारस्य सतः शरीरिणः ॥ १० ॥

असाध्यसाध्यत्वविचार उच्चकैः

प्रवाहिकायां ग्रहणी गदे तथा

वेद्यैः स स्रवाऽनु विधीयते बुध्यैः ॥ १ ॥

सुखेन साध्यते बाले यूनि कष्टेन साध्यते ॥

वृद्धे तु ग्रहणी कष्टं क्षतेनापि न साध्यते ॥२॥

* अशी *

उपेन्द्रवज्रेन्द्रध्वजयो रूपजातिः

विविक्तदोषोपचितानि बाह्यां

वर्णिं प्रपन्नान्यपुशतनानि ॥

अर्शांसि सिध्यन्ति सुखेन चराणां

प्रावल्थभाजामनुपद्युतानि ॥ १

बलिं द्वितीयां समुपाश्रितानि
व्यतीत वर्षाणि च युग्मजानि ॥
अर्शांसि जन्तोर्विविधै रूपाधैः
कष्टेन सिध्यन्ति समिद्धवह्नेः ॥ २ ॥

{ उपेद्रवज्जा
इन्द्रवज्जा
उपजाप्ये

बलिं तृतीयां च समाश्रितानि
त्रिदोष जातानि च जन्मजानि ॥
अर्शांसि दौष प्रकर प्रकर्षा-
नृणामसाध्यानि विनिर्दिशन्ति ॥ ३ ॥

{ उपेद्रवज्जा
इन्द्रवज्जा

[५५१५॥५॥५॥५५५वसन्ततिलकां १]

दक्षैर्जनैः सकरुणैः परिचर्यमाणो
वैद्यैश्च सोपकरुणैः परिरक्ष्यमाणः ॥
श्रद्धालुरुन्नतमनाः सधनः क्षमावान्
याप्यत्वमानयति रोगमसाध्यमेतम् ॥ ४ ॥

६६: [Usha Gautam Manuscripts रयोगता ३]

अर्शसो हि परिमन्थरवह्निः

पार्श्व-हृद्युगल - शूलसमेतः ॥

नाभि-पाशि-वृमणा-५५स्य-गुदा-५६

प्रोत्थितश्चयथुरेति विनाशम् ॥ ५ ॥

युग्मशूल - गुदपाक - विमर्द

हृदि-तृड्-ज्वर-विमोहसमूहे ॥

वार्ततैक परिपन्थिनि जाते

नैव जीवति जनो मुदजार्तः ॥ ६ ॥

निः सरत्प्रचुरं शोषितधारः

सातिसार तृडरोचकशोथः ॥

पार्श्वहृद्युगल शूलयुतः स-

नर्शसः सपदि नाशमुपैति ॥ ७ ॥

उद्गाराणां निर्गमौ ऽ गन्धभाजां
वैगोत्सृष्टिर्लाघवं देहयष्टेः ॥
तर्षस्तोये भोज्यवर्गे बुभुक्षा
जीर्णाहारस्यैव जन्तोर्भवन्ति ॥ ४ ॥

* कृमि *

— ७०७ —
[५१५॥१५१५१५ रथोद्गता ३]
भोज्यवर्जनमतीव भोजनं
भोजने च बहुषो विरेचनम् ॥
दन्तचर्वणमपानघर्षणम्
नासिकापुटनितान्तकोषणम् ॥ १ ॥

तर्षणं शयनकालतर्जनं
हिकनं ऽवरणमास्यसेचनम् ॥
निद्रितप्रलपनं विनिद्रता
वर्धनं वदनगन्धदूषणम् ॥ २ ॥

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

असृजः क्षयेणा सहसा पाराङ्मुखा पाण्डिमानं यः ॥

अधिगतवानाधिक्यात् सच नचिरं जीवनं लभते ॥ ५ ॥

[५१५११५११५५ च्यागता]

पाशङ्गिपिशङ्गमयमेव समन्ता-

द्यो विलोकयति लोकमज्ञेयम् ॥

पाशङ्गु नेत्र-नखर-द्विजपङ्क्तिः

पाण्डुरोग विवशः स पश्यति ॥ छ ॥

[55555155.55 वातोमी 2]

शौथोपेतं बाहु जङ्घा शिरः सु

म्लानप्रायं कायमध्यप्रदेशो

उत्ताम्यन्तं पाशङ्गना व्याधिमन्तं

निर्यास्यन्तं वर्जयेत् कीर्तिकामः ॥ ७ ॥

पायो मेढे मुष्कयुगे सशोथो ८

श्रीथोऽन्यत्र प्रायश्चो लुप्तसंज्ञः ॥

पाण्डूपेतः स्नातिसारो ज्वरार्तः

प्राणी वैद्यैर्विश्रुतैर्वर्जनीयः ॥ ८ ॥

* कामला *

—ॐ—
[151551151515 वंशस्थः]
सकृत् समूत्रं हरितं निरिति चेत्
समन्ततश्च श्वयथुर्धरेत चेत् ॥
निषेव्यमाशोऽपि भिषग्जनैर्बुधै-
र्न कामलावान् मनुजोहिजीवति ॥ १ ॥

प्रजायते यस्य च वक्र-मूत्रविह-
विलोचनद्वन्द्व-वमीषु शोशोमा ॥
विमुखतः शूनवतश्च कामला-
वतः सतस्तस्यहता मनोरथाः ॥ २ ॥

{ प्रदाह-तृष्णा-ऽरुचि-मोहपीडितो
निरग्निरानाह कदर्थितोदरः ॥
नितान्ततन्द्रा-श्वयथुश्च कामलो
विनिश्चितः प्राप्सुकृतान्तसन्निधिः ॥ ३ ॥

* कुम्भकामला *

—॥००॥— [51515 51515 यङ्कि जातिः]

द्राक् प्रशाश्यति द्वापरं विना

सञ्चरः शकृद्देदतोऽबली ॥

क्लात्सरोचक श्वासवान्तिह-

ल्लासकासवान् कुम्भकामली ॥ १ ॥

* हलीमक *

—॥००॥— रथोद्धारः

पाण्डुरोगमधिकृत्य दर्शितां

सिद्धसिद्धि विषयां विवेचनाम् ॥

पाण्डुरोगपरिवर्तनात्मके

योजयन्ति भिषजो हलीमके ॥ १ ॥

* रक्तपित्त *

—॥००॥— इन्द्रवज्रा उपेन्द्रवज्रा च

उर्ध्वं प्रवृत्तं हि सुखेन साध्यं

याप्यं त्वधस्ताद्विवर प्रवृत्तम् ॥

असाध्यमाहुः खलु रक्तपित्तं

द्विमार्गगं वा बहुमार्गगं वा ॥ १ ॥

नवं च शीतर्तुयुगे प्रवृत्त —

मुषद्रवैर्हीनमभूरि वेगम् ॥

प्रयातमूर्ध्वं वनिनः सतस्तत्

सुमाध्यमाहुः भिषजः समस्ता ॥ २ ॥

—

त्वागता

एकदोषजनितं सुखसाध्यं

द्रवशा दितजयं खनुयाप्यम् ॥

सन्निपातवनजातमसाध्यं

रक्तपित्तमिति निर्णयसारः ॥ ३ ॥

वसन्ततिलका

प्रक्षीयमारावपुषो जरसान्वितस्य

मन्दालनस्य गदसंचय दुर्वलस्य ॥

जन्तोश्च सर्वविधमेव हि रक्तपित्तं

भक्तद्विषः प्रचुरवेगमसाध्यमाहुः ॥ ४ ॥

उपज्ञानिः

कव्याम्बु-पङ्कोदक-पूय-मेदः
प्रपक्कजम्बूफल-शक्रचापैः ॥
समंचनीलं च यकृन्निभंच
तद्वर्जनीयं कुथितं च वैद्यैः ॥ ५ ॥

रथोद्धता २
दृश्यवर्गमखिलं तथा वियद्
रक्तमेव मनुजोऽवलोकते ॥
येन तच्च भिषजा विवर्ज्यते
रक्तपित्तमतिमात्रं भीषणम् ॥ ६ ॥

लोहितं वमति लोहितं जगद्
वीक्षते विकृतलोहिते क्षणाः ॥
उद्गिरत्यधिकमेव लोहितं
योहितं विहतजीवितं विदुः ॥ ७ ॥

हृत्पीडा - कौबुभेदा - ऽ धृति-वमथु-मद-श्वास-कासाऽग्निमान्द्य
त्वग्दाहा - ऽऽशरदाह - ज्वर-हृतवनता भक्तविद्वेष मूर्च्छाः ॥
तृष्णा-पाण्डुत्वमौलिप्रतपन-बहुता-दुष्टनिष्कृतिगन्धाः
कष्टा अष्टादशैते मुनिजनविदिता रक्तपित्तानुबन्धाः ॥ ८ ॥

* राजयक्ष्म *

— शालिनी —

क्षीणो काये स्थाम्नि नाशं प्रयाते
स्वच्छां कीर्तिं वाञ्छता वर्जनीयः ॥
यक्ष्माक्रान्तः स्पष्टदृष्टत्रिलक्ष्मा
रक्तष्टीवी श्वासकासोपमृशुः ॥ १ ॥

भक्तद्वेषी - सज्वरः श्वासकासी
रक्तष्टीवी ध्वस्त कण्ठस्वरश्च ॥
यक्ष्माक्रान्तः प्राप्रषड्पलक्ष्मा
प्राग्वद्वैद्यैर्वर्जनीयः प्रवीणैः ॥ २ ॥

अंसे-पार्श्वे-संकुचन् शूलयुक्तो
रक्तश्रीवी सज्वरः सातिसारः ॥
कासी करणोद्धंस-वैस्वर्य-भक्त-
द्वेषी मौले गौरवेणाऽति दूनः ॥ ३ ॥

सद्भिर्वैद्यैः सेव्यमानोऽपि नित्यं
नानारूपैर्वैभवैरन्वितोऽपि ॥
पूर्णाप्राप्तैकादशो पद्मवः सन्
प्राणीतूणीं लोकमेतं जहाति ॥ ४ ॥

ऊर्ध्वश्वासी शुक्रतापन्नचक्षु-
र्मेहन कृच्छ्राद्भूरिशः शुक्रधातुम् ॥
अन्नद्वेषा राजयक्ष्मार्त मूर्ति
र्निः सन्देहं देहपातं विधत्ते ॥ ५ ॥

अतीसारवेगादतीवार्दितं च
 रुसद्वियहं वर्धमानाशनं च ॥
 प्रभूतञ्जरं शूनमुष्कोदरं च
 क्षयार्तं नरं वर्जनीयं वदन्ति ॥ छ ॥

पञ्च-चामरम्

ञ्जरानुबन्धवर्जितो वमी विरेचनादिकाः
 क्रियाः सहनू बलं वहनू विनिर्जितेन्द्रियव्रजः ॥
 प्रयातिसाध्यतां शनैः क्षयामयान्वितोऽपि सनू
 प्रदीप्त जाठरानलः कृद्घोतरः क्वचिन्नरः ॥ ७ ॥

शालिनी (शुक्लदः)

सर्वे निद्रैर्व्यक्तरूपैरसाध्यं
 नतैर्युतं परिवर्षं च याप्यम् ॥
 दीप्ताग्नीनां नूतनं स्वल्पनिद्रं
 क्षतक्षयं बलिनां साध्यमाहुः ॥ ८ ॥

* कास *

उपजातिः ४

स्वैकदोषप्रभवो हि कासः

सुरवेन साध्यः स्वतु मानवानाम् ॥

कृत्तरेषां वलिनां च याप्यः

क्षतौद्धवश्च क्षयजश्च कासः ॥ १ ॥

चलन्सु पादेषु यथोपदेशं

वयोवपुः शक्तिमतां जनानाम् ॥

कदाचिदायाति च साध्यभावं

क्षतौद्धवश्च क्षयजश्च कासः ॥ २ ॥

निरन्तरोद्यद्गुरुपद्मवाणां

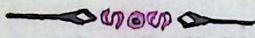
प्रजाग्रतां क्षीणकलैवराणाम् ॥

अशक्तिभाजां क्षयजो हि कासः

सहैव देहेन विनाशमेति ॥ ३ ॥

भवंश्च याप्योऽपि समृद्धिभाजां
जितेन्द्रियाणामगलद्वलानाम् ॥
नाशोन्मुखत्वं वदतीतरेषां
कासो जराजर्जर विग्रहराणाम् ॥ ४ ॥

* हिका *

शारिणी ३५६

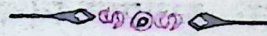
दीर्घैर्वर्गैर्वर्ज्यमानां प्रभूतैः
क्षुद्रां साध्यां प्रादुरग्यां च हिकाम् ॥
प्रायोऽसाध्यां दोषभूयस्त्वहेतो-
र्गम्भीराख्यां प्रादुरग्यां च हिकाम् ॥ १ ॥

हिकां-तृष्णा-मोह-पीडा-प्रलापै-
र्युक्तामन्यां द्वन्द्वशो जायमानाम् ॥
साध्या माहुः शक्तिभाजां जनाना-
मक्षीणानामेव रोगैरनेकैः ॥ २ ॥

रोगार्तानां भक्तविद्वेषभाजां क्षीणाङ्गानां संचितामोच्चयानाम् ॥
वृद्धानां च स्त्रीपराणां प्रकृत्या हिकाः सर्वाः सत्यसाध्या नराणाम् ॥ ३ ॥

दृग्भ्यामूर्ध्वं प्रेक्षमाणाः सखिदं कुच्छादिकं न्यायतीकृत्य गात्रम् ॥
 अन्यैरौर्गैर्वर्जितोऽवर्जितो वा वर्ज्यः प्राणी सूक्ष्मदृग्भिर्भिजग्भिः ॥ ४ ॥
 भक्तद्वेषुः शीणकायस्य यस्य छिक्का भूयोभूय आविर्भवन्ति ॥
 हिक्कावन्तं तं च पञ्चत्वयोग्यं विद्यावन्तो वर्जनीयं वदन्ति ॥ ५ ॥

* श्वासा *

अव्याकीर्णोपद्रवाः पथ्यभाजां
 सर्वे श्वासाः शान्तिमायान्ति नव्याः ॥
 याप्याः सन्तः स्वल्पनिज्ञास्त्रयोऽग्राः
 साध्यानस्युः प्राप्प्रपूर्णोपसर्गाः ॥ १ ॥

महाश्वासः ~ * विवारयन् साक्षिमुखं भ्रमयन्लौवनद्वयम् ॥

वैपयन् सकलं गात्रं चेतनां च निवारयन् ॥ १ ॥

निरुन्ध्यश्च वज्रोमूत्रवर्चांसि भृशदारुणाः ॥

महाश्वाससशब्दो हि दूरदेवान्धार्यते ॥ २ ॥

ऊर्ध्वश्वासः ~ प्रमोहयन् वेदनाभिः दृष्टिमुद्धं प्रवर्तयन् ॥

श्नेष्मणा मुखमावृण्वन् रुन्ध्यन् श्रोतांसि सर्वतः ॥ ३ ॥

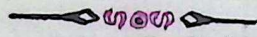
शुक्लाननत्वं जनयन्नरत्या च प्रपीडयन् ॥

दीर्घोर्ध्वश्वासविपुलप्राणहार्यावर्जित ॥ ४ ॥

कुङ्कुमारुतसंजातः कातरीकृतदर्शकः ॥

भवंश्च याप्योऽपि समृद्धिभाजां
जितेन्द्रियाणामगलद्वलानाम् ॥
नाशोन्मुखत्वं वदतीतरेषां
कासो जराजर्जर विग्रहाराणाम् ॥ ४ ॥

* हिक्का *

शालिनी ३५६

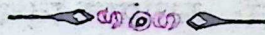
दीर्घैर्वर्गैर्वर्ज्यमानां प्रभूतैः
क्षुद्रां साध्यां प्रादुरग्यां च हिक्काम् ॥
प्रायोऽसाध्यां दोषभूयस्त्वहेतो-
र्गम्भीराख्यां प्रादुरन्त्यां च हिक्काम् ॥ १ ॥

हिक्कां-तृष्णा-मोह-पीडा-प्रलापै-
र्युक्तामन्यां द्वन्द्वशो जायमानाम् ॥
साध्या मादुः शक्तिभाजां जनाना-
मक्षीरणानामेव रोगैरनेकैः ॥ २ ॥

रोगार्तानां भक्तविद्वेषभाजां क्षीराङ्गानां संचितामोचयानाम् ॥
वृद्धानां च स्त्रीपराणां प्रकृत्या हिक्काः सर्वाः सत्यसाध्या नराणाम् ॥ ३ ॥

दृग्भ्यामुर्ध्वं प्रेक्षमाणः सखिदं कुच्छादिकं नायतीकृत्य गात्रम् ॥
 अन्यैरोगैर्वर्जितोऽवर्जितो वा वर्ज्यः प्राणी सूक्ष्मदृग्भिर्भेदभिः ॥ ४ ॥
 भक्तद्वेषुः क्षीणकायस्य यस्य छिक्का भूयोभूय आविर्भवन्ति ॥
 छिक्कावन्तं तं च पञ्चत्वयोग्यं विद्यावन्तो वर्जनीयं वदन्ति ॥ ५ ॥

* इवास *

अव्याकीर्णोपद्रवाः पथ्यभाजां
 सर्वे श्वासाः शान्तिमायान्ति नव्याः ॥
 याप्याः सन्तः स्वल्पनिज्ञास्त्रयोऽग्राः
 साध्यानस्युः प्राप्तप्रणोपसर्गाः ॥ १ ॥

महाश्वासः ~ * विवारयन् साक्षिमुखं भ्रमयन्लौघनद्वयम् ॥

वैपयन् सकलं गात्रं चेतनां च निवारयन् ॥ १ ॥

निरुन्धंश्च वज्रोमूत्रवर्चांसि भृशदारुणाः ॥

महाश्वाससद्वाद्दो हि दूरादेवावधार्यते ॥ २ ॥

ऊर्ध्वश्वासः ~ प्रमोहयन् वेदनाभिः दृष्टिमुद्धं प्रवर्तयन् ॥

श्नेष्मणा मुखमावृण्वन् रुन्धन् श्रोतांसि सर्वतः ॥ ३ ॥

शुक्लाननत्वं जनयन्नरत्या च प्रपीडयन् ॥

दीर्घोर्ध्वश्वासविपुलप्रत्याहारणवर्जित ॥ ४ ॥

कुङ्कुमासतसंजातः कासरीकृतदर्शकः ॥

पूर्वानक्षरातया बलभाजां
 याप्यतामधिगतो हि पुराणः ॥
 स्थामहीनवपुषां तमकोऽपि
 प्राणिनां भवति नून मसाध्यः ॥ २ ॥

ऊर्ध्वश्वास इतिख्यातः कायपात विधायकः ॥ ५ ॥

छिन्नश्वासः ॥ जनयन् मर्मविच्छेदं चक्षुषी परिचानयन् ॥
 संज्ञां विलोपयन्नास्यं शोषयन् वदनान्तरम् ॥ ६ ॥
 प्रलापाऽऽनाह वैवर्यं स्वेद मूर्च्छा विधायकः ॥
 रक्तैकनेत्रतां कुर्वन् वस्तिदेशं च दाहयन् ॥ ७ ॥
 मुहुर्विच्छिद्य विच्छिद्य भूरिकुङ्क्रेण निःसरन्
 सद्यो विपन्नताहेतुश्छिन्नश्वास उदीरितः ॥ ८ ॥

तमकश्वासः ॥ १ ॥ श्वेष्मणा पूरयन् ग्रीवां शिरोदेशं च सर्वतः ॥
 अजयन् पीनसंकशो भवयन् घर्घरस्वरम् ॥ ९ ॥
 मोहयन् कासयन् श्वेष्म विमोक्षे सुरवयन् क्षणम् ॥
 क्षयानं पीडयन् रुग्णमासीनं परिवर्जयन् ॥ १० ॥
 उच्छोथयन्नक्षियुगं ललाटं स्वेदयन् भृशम् ॥
 वर्धमानः श्वेष्मलाभ्र प्राग्वातासुनिर्भवरीः ॥ ११ ॥
 उत्पादयन्नुशास्त्रिं शोषयन् वदनान्तरम् ॥
 क्षयो प्राप्तिं क्षरी वृद्धिं दर्शयन् अतिक्षरणाः ॥ १२ ॥

प्रतमकं तमकाद्वनवत्तरं
 तदनु सन्तमकं वनवत्तमम् ॥
 समवधार्य विचार्य तयोः सतो
 रूपवरन्त्युचितं हि चिकित्सकाः ॥ ३ ॥

आरतिनी
 कायायास - क्रोध - निर्वेद - विन्ता
 दैन्य - नासादिभ्य उत्पद्यमानाः ॥
 ततद्वेतु त्यागमात्रेण तूष्णीं
 क्षुद्राः श्वासाः शान्तिमाप्नोति जन्तोः ॥ ४ ॥

निघ्नन्वचन सामर्थ्यं वर्धयन् सलिलार्थिताम् ॥
 भवः साध्योऽनवो याप्यस्तमकश्वास उच्यते ॥ १३ ॥
 प्रतमकश्वासः A तमेव तमकं श्वासं जरमूर्च्छा समन्वितम् ॥
 अनुबद्धं हि पित्तेन वैद्याः प्रतमकं विदुः ॥ १४ ॥
 सन्तमकश्वासः B रुतं शीतेन शाम्यन्तं वर्धमानं तमिस्रतः ॥
 तमो बहुलताहेतुं सन्तः सन्तमकं विदुः ॥ १५ ॥

* स्वरभङ्ग *

— ७७ — १२५

नमिच्छति प्राप्तरस्य खड्गिणः

कुशस्य मोदोगदपीडितस्य च ॥

त्रिदोषजश्च प्रतनश्च जन्मतः

सहोत्थितश्च स्वरभङ्ग आमयः ॥ १ ॥

* छर्दिः (वमि) *

— ७८ —

भुजङ्गप्रयातम्

सदृशाः सहिक्काः सपीडः श्वसनं सन्

शङ्कुन्मूत्रगन्धाकृति प्राप्त्रवेगम् ॥

वमन् भूरिशः प्राणाभूत् कीर्तिकामै-

भिषग्भिर्जनैः सर्वथा वर्जनीयः ॥ १ ॥

मन्दोक्ता

यस्य व्याधिप्रतनुवपुषो रक्तपूयाकृतिर्वा

वारं वारं वमिरुपेन मेद्वर्हिर्बर्ह्युतिर्वा ॥

तादृक् त्याज्यः सपिर्दि वमिमान् यस्य चोपद्रवाः स्युः

कास-श्वास-ज्वर-तमक-तृह-हृद्यथा-मोह-हिकाः ॥ २ ॥

* तृष्णा *

— ७७७ — शालिनी

मूर्च्छा-वान्ति - श्वास-कास-क्षयाद्यैः

क्षीणाः शुष्यतानुकरणेषु जिह्वाः ॥

देन्यापन्नप्रज्ञ उत्सन्नशब्दः

प्राणी तूर्णं प्रैति तृष्णामयार्तः ॥ १ ॥

* दाहः *

— ७७७ — भुजङ्गप्रयातम्

परीतोऽपि वैधैर्विधानप्रवीणैः

कुशाङ्गः क्षतौजाः प्रभूतोपसर्गः ॥

नहि प्राणिति प्राप्तराहा मयः सन्

बहिः शैत्ययुक्तोऽन्यतस्तप्यमानः ॥ १ ॥

* उन्मादः *

— ७७७ — इन्द्रवज्रा

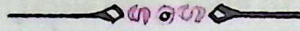
ऊर्ध्वानवो वा प्रणतानवो वा

दीर्बन्यवान् क्षीणावपुर्विनिद्रः ॥

उन्मादवान् व्यर्थितसर्व यन्त्रे

जनः क्षयं नाति विरेषा याति ॥ १ ॥

✽ अपस्मारः ✽

रुकोत्थोऽपि प्राणिनः क्षीराक्षते -
 नोपस्मारः साध्य उक्तः पुराणः ॥
 सर्वेषां च प्राणिनां सौपसर्गः
 साध्यो नायं सन्निपातप्रजातः ॥ १ ॥

शालिनी चन्द्रः

विकुर्वीरानेनद्रयं वेपमानं
 चलद्भुसुगं जातसर्वोपसर्गम् ॥
 भृशं दुर्बलं क्षीराकायं च सन्त -
 मपस्मारवन्तं बुधा वर्जयन्ति ॥ २ ॥

भुजङ्गप्रयातं चन्द्र

✽ वातव्याधौ ✽

दराडापतानक - हनुग्रह - पक्षघाता -
 ऽऽक्षेपादिकाः कति विदुग्ररुजौ हि वाताः ॥
 नृणां वयोबलवतां प्रबलानलानां
 यत्रैश्विराय विहितैः कविदेव साध्याः ॥ १ ॥

वसन्ततिलकः

वातामया निगदिताः खलु पक्षधाता -

५५ क्षोपादिकाः अबलविग्रहतां गतानाम् ॥

रुग्-दाह-मोह-रुचिमन्थरता-ऽग्निमान्द्य-

विड्मूत्रनिग्रह-विसर्प-वतामसाध्याः ॥ २ ॥

X

सशीथं सभङ्गं सकम्पं सपीडं

प्रसुप्तत्वं सार्तिसाध्मानकोचम् ॥

जनं जा^{तवा}तामयं वर्जयन्ति

प्रहीणायुषं वैद्यविद्याप्रवीणाः ॥ ३ ॥

भुजङ्गमयातं छन्द

* वातरक्त *

— ७०७ —
[उपजाति]

आजानु यातं स्फुरितं प्रभिन्नं

स्रुतं समन्तात् समतीतवर्षम् ॥

दौर्बल्यकाश्याद्युपसर्गयुक्तं

हातव्यमाहुः खलु वातरक्तम् ॥ १ ॥

X

[SSS115151195 Usha Gautam Manuscript 5 बाईलपिक्रीडित 9]

अश्वत्थ-ज्वर-दाह-तोद-मद-रक्त-तृष्णा-विमर्ष-भ्रम-
त्वक्स्फोष-ऽङ्गुलिवक्रता-ऽर्बुद-शिरो-मर्मग्रह-कान्तयः ॥
मौल-ऽशोचक-कोथ-पाक-चलन-श्वासा-ऽङ्गुलीच्छाया-
हिक्का-पङ्गुलतायुता जिनमिता पातामजोपद्रवाः ॥ २ ॥

[५५५५५१५५१५५ शालिनी]

सतैः सर्वैरर्थशः पादशो वा
जातैः सद्भिस्तारतम्योपपन्नैः ॥
त्याज्यं याप्यं कष्टसाध्यं सुसाध्यं
ज्ञातज्ञेया वातरक्तं वदन्ति ॥ ३ ॥

[5151115 115 5 स्वागता १]

वातरक्तगदवानति मुह्यन्
वर्ज्यं सव रहितोऽप्युपसर्गैः ॥
सकतो हि निखिला उपसर्ग
सकतश्च बलवान् किल मोहः ॥४॥

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शालिनी

पीडावेगा - ५५ नाह - भोज्याबुभुक्षा
 हीका - मूर्च्छा - गौरव - श्वास - कासाः ॥
 अष्टावेते दत्तकष्टातिरेकाः
 निर्दिश्यन्ते शून्यगोपसर्गाः ॥ २ ॥

* उदावर्त *

भुजङ्गप्रयातम्
 अतिक्षीणकायं शकुन्तान्तिमत्तं
 परि क्लिश्यमानं समन्तान्छुण्णम् ॥
 पिपासाकुलं दुर्बलं शून्यवेगै-
 रुदावर्तिनं वर्जनीयं वदन्ति ॥ १ ॥

* गुल्म *

अमाश्रयमाहुश्चिरजं समुन्नतं
 कण्ठरपीडं द्युतदाहि भीषणम् ॥
 विकारितस्वान्तवपुर्बलानलं
 शिलादृढं गुल्मगदं विकित्ताकाः ॥ १ ॥

तन्द्रा-दुर्बलता-रुचिप्रतनुता-प्रायः प्रतिक्षयायता -
तृष्णाव्याकुलता - वमिप्रचुरता - हृल्लास-कास-ज्वरैः ॥
कर्मैशोव समुन्नतेन पृथुना गुल्मेन चाऽऽर्तोऽरति -
जन्तुनिश्चितमेव सत्वरतरं लोकं परं गच्छति ॥ २ ॥

त्रिसुञ्जातिः

करे नाभौ पादयोरुत्प्रेक्षे
पृथुर्भूत्वा शीघ्र उत्पद्यमानः ॥
ज्वरश्चासच्छर्यतीसारयुक्तं
मरिष्यन्तं गुल्मवन्तं ब्रवीति ॥ ३ ॥

शालिनी ४

श्वासः शूलं भक्तहानिः पिपासा
गुल्मग्रन्थैर्नोप आकस्मिकश्च ॥
दौर्बल्यं च क्षिप्रमेव प्रयाणं
लौकादस्माद् गुल्मिनः सूचयन्ति ॥ ४ ॥

* हृद्दोग *

[५५१५ ५१५ ५१५५ संमेलनी]

दुःसाध्यत्वं हृद्दे संप्रपाते

प्रत्यासन्ने प्राणिनः कायपाते ॥

क्लोमासार्धं शोषमायाति वक्रं

भूयो भूयो रोगवान् बभ्रुमीति ॥ १ ॥

* अक्षरी-शर्करा *

भक्तद्वयं कुक्षिद्वेष्ट पीडं
 सूत्राघातं कार्यमज्ञावसादम् ॥
 तृणां वान्तिं पाशदुतां देहयष्टेः
 पश्यन् ब्रूयादक्षरीं कष्टसाध्याम् ॥१॥

शश्वत् पीडं प्राप्नुवन्तं प्रभूतां
 शूनं नाभेर्मण्डले मुष्कयोश्च
 उताम्यन्तं रुद्धमूत्रं क्षिणीति
 खल्पात् कालादक्षरी शर्करा च २

* पुमेह *

शिखरिणी २

यतः श्लेष्मा दोषः श्रयति हि र-मां-मे-म-शु-ल-ओ-
 मयैर्द्वयैः साम्यं तुवरकटु तित्प्रशमनैः ॥
 अतः साम्यादेव त्वरितमुभयो रागमवतां
 चिकित्सायाः शैली व्रजति कफमेहे सफलताम् ॥१॥

यतः पित्तदोषः प्रश्वरकटुतिकादि शमनै-
 न्द्रव्यैः पूर्वोऽप्यति समतां शतिसमनम् ॥
 क्रियाया वैषम्या दिति कुपितपित्तप्रजनितः
 प्रमेशो याप्यत्वं व्रजति पटुधीभिः प्रतिकृतः ॥ २ ॥

मन्दाक्रान्ता

वायुर्दोषः प्रकृतिचपलसीक्षारूक्षादि हार्थै-
 र्द्रव्यैः पूर्वैर्नखलु भजते साम्यमेतद्विवृद्धः ॥
 वैषम्याच्च त्वरितं विपुलोपप्लवत्वाच्च तीव्रः
 सिद्धिर्नैति क्वचिदपि गुरां वातजातः प्रमेहः ॥ ३ ॥

वैशाख २

रुचिप्रणाशा - ऽन्नविपाकराहिती -
 विनिद्रता - कर्दन - कास - पीनसाः ॥
 उपद्रवा मेहगदस्य कीर्तिता
 दशप्रभेदस्य कर्पकजन्मनः ॥ ४ ॥

प्रदाह - मूर्च्छा - वृषणावदीर्घता
 ज्वरा - अग्निना - विह्वलता तृड्विताः ॥
 समेह मूत्राशय झलतीव्रता
 उपद्रवाः पैतिकमेह संभवाः ॥ ५ ॥

^{इन्द्रवशा अशस्थयो रूपजातिः}
 औनिग्रहत्वेन काम गृध्रता
 श्वासाङ्ग शोष ध्वजवस्तिवेदनाः ॥
 भवन्त्युदावर्त युताः सहजहा
 उपद्रवाः वात भव प्रमेहजाः ॥ ६ ॥

^{गुजः प्रयान्तः}
 चिरत्नैः प्रमेहादिभिः पीडिताना-
 मपत्येषु जाताः प्रमेहादिरोगाः ॥
 प्रयत्नैरपि प्राप्ता जीर्णानुबन्धा
 असाध्याः स्वभाव प्रभावाद्भवन्ति ॥ ७ ॥

पुष्पिनागा

प्रतिकृतिरहितस्य पथ्यसेना
 विमुखतया सकला अपि प्रमेहाः ॥
 उपवितमधुरत्व मूत्रयोगा—
 दनति विरान्मधुमेहतां प्रयाति ॥ ८ ॥

* प्रमेहपिष्टका *

—७०७—
 [५५५५ ५॥५५५॥५५ मत्त मयूर २]
 नानारूपास्तीव्ररुजौ मर्मशि पाथौ
 स्कन्धे स्पृष्टे शीर्षशि वंक्षस्यपि जाताः ॥
 मन्दाग्मीनां मेहयुतानामुपसर्गैः—
 युक्ताः साध्याः स्युः पिष्टका न ह्युपसर्गोः ॥ १ ॥

द्विका-तृष्णा-मर्मनिरोध-ज्वर-कासाः-
 मूर्च्छा-मांसाः ५५ कोव-मदग्लानि-विसर्पाः ॥
 दुःसाध्यानां दूषितमेहो जनितानां
 मेहोत्थानां स्युः पिष्टकानामुपसर्गोः ॥ २ ॥

* मेदरोग *

— ७०७ —
[५५५५५५५५५५५ शालिनी]

मूर्च्छा - तर्ष - स्वेददौर्गन्ध्य - साद -

क्षुद्रश्वास - स्वप्न - निश्वासरोधैः ॥

दुःसाध्यः स्याद्विक्रया चान्वितस्तत्र

मेदरोगी दुर्बलत्वं प्रयातः ॥ १ ॥

[५५५५५५५५५५५ वैशम्पय]

ज्वरा - उपची - मेह - विसर्प - पायुजा

भगन्दर - श्लीपद - कुष्ठ - कामलाः ॥

दिशन्ति मेदस्विजनस्य पञ्चतां

दशातिसारेणा युता उपद्रवाः ॥ २ ॥

* उदररोग *

— ७०७ —
[५५५५५५५५५५५ स्वागुता]

जातमात्रमुदरं खलु सर्वं दुर्जयं बहुभयं प्रवदन्ति ॥

तच्च नूतनमसं भूततोयं साध्यते बलवतां कृतयत्नैः ॥ १ ॥

[५५५५५॥५५॥५५ मत्तमधुर १]

अम्भः पूर्णं सर्वविधं तत् खलु पक्षात्

पक्षाद्द्वि बद्धगुदं नाम दिनस्ति ॥

द्विद्वान्त्रायं ज्ञान्यविकित्सारहितं तत्

प्रायः पक्षात् प्रागपि रुग्णं प्रगोहन्ति ॥ २ ॥

५५१५॥५५॥५५१५५ वसन्ततिलकार

क्लिन्नत्वचं कुरिलमेहनमुद्धिताक्षं

प्रक्षीणारक्तजठरानलज्ञाते मांसम् ॥

सन्तं जलोदरयुतं विपुलोपसर्ग—

मासन्नमृत्युसमयं प्रवदन्ति वैद्याः ॥ ३ ॥

भक्तद्विषं समुदितश्वपथुं प्रभग्न—

पार्श्वस्थिपङ्क्तिः सति सारकदर्थ्यमानम् ॥

सम्यग्विरिक्तमपि वारिसमृद्धकोष्ठं

सन्तं बुधा उदरिणां परिवर्जयन्ति ॥ ४ ॥

* श्लोथ (श्वयथुः) *

— ७० ७ —
[उपजाति]

समन्ततोऽपि प्रसृतश्च काय-

मध्यप्रदेशे प्रचयं गतश्च ॥

असाध्यस्योपरिगश्च पुंसां

श्लोथः क्षारीरार्थसमुत्थितश्च ॥ १ ॥

नरं स्वहेतुप्रभवः पदाग्रभू-

र्हिनस्ति नारीं च मुखप्रदेशभूः ॥

निजोपसर्गैः श्वयथुः समन्वयन्

हिनस्ति नारीं च नरं च वस्तिभूः ॥ २ ॥

स्थूलश्च सूक्ष्मश्च गलाश्रितश्च

कुक्षिस्थितश्चोदर - मर्मगश्च ॥

अशक्तबालस्थविराश्रयश्च

पुरातनश्च श्वयथुर्न सिद्ध्यति ॥ ३ ॥

मुञ्चि प्रयातम्

उवर-च्छर्दि-शिका-पिपासा-ऽतिसारा-
 ऽरुचि-श्वास-कासा-ऽवनत्वोपसृष्टः ॥
 न शोथी जनः कुत्र चित् प्राप्नोतीति
 मुक्तैर्विमुक्तः सुशुतः प्रव्रवीति ॥४॥

*

वृद्धि

*

— ७०७ —

शालिनी

ततश्चेतुत्यागततच्चिकिसा
 योगाद्वृद्धिः साध्यते साधु बीज ॥
 याप्याऽस्त्रस्ता सप्रमीतन्त्रवृद्धिः
 त्वस्ताऽसाध्या कौषदेशं प्रपन्ना ॥१॥

*

गलगण्ड

*

— ७०८ —

उपजाति

भिन्नस्वरं क्षीणमृदुल्युक्त
 गात्रं प्रयासेन समुद्धसन्तम् ॥
 स्रोगमदं समतीतवन्तं
 त्यजन्ति वैद्या गलगण्डवन्तम् ॥१॥

सपार्श्वशूला सवमिः सपीनसा
 सकासका सज्वरका व्यथावती ॥
 न सिद्धिमायात्यपची विकित्सकै -
 श्वेकित्स्यमानाऽपि विरन्तनी सती ॥ २ ॥

वक्षः - कक्षा - कराड - मन्यासमुत्था
 यैर्धैर्धैर्नापची सिद्धिमेति ॥
 करागेद्वेष्टो भूरिगराड भवन्ती
 तैस्तैर्धैर्गाराडमालाप्यसाध्या ॥ ३ ॥

लोलाः सपीडाश्च शिरोत्थिताश्च
 स्युग्रन्थयः कृद्धत सव साध्याः ॥
 कपोल - मन्या - गल - मर्मजाश्च
 स्थिरा अपीडा गुरवश्च वर्ज्याः ॥ ४ ॥

*

ଆର୍ବିଜ

रक्तार्बुदं रक्तचयप्रणाशी-
पसर्गपाण्डूकृतकायवर्णम् ॥

मासार्बुदं चोग्रतरं निसर्ग-

द्विवर्जनीयं भिषजो वदन्ति ॥१॥

इन्नापद

✱

वन्मीकार्भैः सर्वतोऽपि प्रभूतै
स्तीक्ष्णैस्तीक्ष्णैः कशरकैः पूर्यमाणम् ॥

जातस्त्रावं प्राप्शोथ प्रकर्षं

वर्षातीतं श्लोपदं त्याज्यमाहुः ॥ १ ॥

शीतप्राये प्रत्नतोये प्रदेशे

स्थातुर्जन्तोः श्नेष्मिकस्य प्रकृत्या ॥

कराड्युक्तं व्यक्तसर्वोपसर्गं

प्रोत्तुङ्गं च क्षीपदं त्याज्यमाहुः ॥ २ ॥

* विद्धि *

— ७०७ —

[५१५ ५१५ ५१५ ५१५ स्मविशी]

एकदोषोद्भवा रक्तजा ॥ घातजा.
पञ्चथा विद्धिर्बाह्यगा साध्यते ॥
सन्निपातोद्भवा नाभिहृद्दस्तिजा
बाह्यगा ॥ अन्तरा वाऽपि नो साध्यते ॥ १ ॥

गच्छति प्राणिनां सर्वथा साध्यता
मूर्द्धतः स्मविशी नान्तरी विद्धिः ॥
साध्यते आस्त्रविद्धिर्जनैः कुत्रवि-
ज्जातु विद्यन्ततः स्मात्वधः स्मविशी ॥ २ ॥

प्राज्यया पीडया च्छर्दिषा द्विक्रया
संमिलत्कामया तृष्णाया भीषणा ॥
नङ्गकुक्षिः सती बद्धमूत्रस्त्रवा
विद्धिर्मृत्युकृत् सज्वरं जायते ॥ ३ ॥

वायुनिरोधकृत् पायुदेशोद्भवा
 सूत्रकृच्छ्रावहा वस्तिदेशोद्भवा ॥
 नाभिजा ५५ रोपिनी हिक्कया चाऽन्विता
 कुक्षिजा वातवैयाकुली कुन्मता ॥ ४ ॥

पृष्ठतीवार्तिकृद्भक्षणा स्थानगा
 पार्श्वसंकोचकृद्भक्षदेशोत्थिता ॥
 भ्रास हिक्काव्यथाकृद्यकृद्भागजा
 भ्रास निःभ्रासविप्राविका प्रीहिजा ॥ ५ ॥

सर्वदेशव्यथा ५५ धायिनी हृद्भवा
 क्रोमजा तृप्प्रहा जायते विद्रधिः ॥
 धीमतामग्रतः प्राप्नुते दक्षता -
 मुन्नयन् विद्रधेरश्रयं लक्षणीः ॥ ६ ॥

*

ब्रह्मा

*

— ७०७ —

[उपजाति १]

आगन्तवो मज्जवसादिवहिन
 कृच्छेरा साध्या ब्रह्माजा अपि ब्रह्माः ॥
 सकोपदोषप्रभवास्तु तादृशा
 ब्रह्माः प्रगाथाय नृणामुपद्रुताः ॥ १ ॥

भुजङ्गप्रयातम् २

भवन् धास-कासा-ऽकचीनां प्रकर्षाद्
 बलप्रक्षयः काययष्टेश्च शोषः ॥
 असुखसूयबन्धः क्रियानिष्फलत्वं
 प्रभूतो व्यथा च वरोक्षपसर्गाः ॥ २ ॥

साहि

बहिः शैत्ययुक्तो ऽन्यतोदृश्यमानो
 बहिर्दृश्यमानो ऽन्यतः शीतलश्च ॥
 अमर्मप्रजातो ऽपि तीव्रार्तिकारी
 ब्रह्माः प्रायशः प्रेक्षते प्रागाहरी ॥ ३ ॥

श्रीषमेरुगदुष्टरेतसां
 कुशु क्ष्वेड विकृतासृजामपि ॥
 प्रायशः प्रकृति सिद्धबुद्धयः
 साध्यतां दधति केऽपि न व्रणाः ॥ ४ ॥

* कुशु *

— ७०७ —

इन्द्र वज्रा

प्रायो न साध्यानि महन्ति सप्त *
 कुशुनि कापाल मुखानि जन्तोः ॥

मन्दोक्तानां

* रुक्षं सुप्तं प्रतनु विततं कर्कशं तौदभीर्म
 तुङ्ग प्रान्तं त्वरितस्मरां स्वल्पकराड् इति युक्तम् ॥
 केचैः पिङ्गैः श्वितमथ कपालारूरा श्यामवर्णा
 कापालारव्यं प्रकृतिविषमं वातजं कुशुमाहुः ॥ १ ॥

प्रायो ७ साध्यं निवितमरुणौर्लोभभि स्तीव्रपीडं
 दाहोपेतं नियतमरुणां चराडकराड् इति युक्तम् ॥
 आशूत्थानावदररा कृमिस्त्रावमौदुम्बराख्यं
 निष्पक्रौदुम्बरफलमिमं पित्तजं कुशुमाहुः ॥ २ ॥

साध्यानि चैक प्रभृतीनिकुष्ठा-

न्येकादश क्षुद्रतया भवन्ति ॥ १ ॥

रक्त श्वेतं कठिनमलघु प्रायमन्योन्य सक्तं

स्त्यानं स्निग्धं सरुजमनमन्मराडलं प्राल्पपीतम् ॥

कण्डू - स्नाव - किमिभिरधिकैरावितं पूतिगन्धं

प्रायो ऽसाध्यं कुपितकफज्जं मराडलं कुष्ठमाहुः ॥ ३ ॥

अन्तः श्यावं प्रबुरपिष्टकं रक्तपर्यन्त भागं

रूक्षस्पर्शं प्रतनु सरुजं क्लेददाहोपपन्नम् ॥

प्रायो ऽसाध्यं प्रकुपितमरुन्मायुसंभूति कुष्ठं

लौका आयुर्निगमकुशला ऋष्यजिह्वं वदन्ति ॥ ४ ॥

मध्ये पाण्डु प्रततरुधिरश्रेणि शीणान्तभागं

किञ्चिच्छूनं निरवधिभवत्कण्डु दाहार्तिशुक्तम् ॥

कुष्ठं प्राहुर्विषमकुपित श्लेष्मपितप्रजातं

प्रायो ऽसाध्यं गण्डहृत् सङ्घः पण्डिताः पुराडरीकम् ॥ ५ ॥

* कफोत्तरां वा पवनोत्तरां वा
त्वग्रक्तमांसस्थिति सर्वमेव ॥
अरिबुद्दीनं च नवं च कुष्ठं
वदन्ति साध्यं सुधियः पुराणाः ॥ २

अत्यर्थसूक्ष्मताङ्गनां सर्वकार्यविवर्णता
तीव्रः पादैश्चिकित्सोदः स्यात् कुष्ठे त्वचम
श्रिते ॥ कण्डूति पूयाधिकता त्वक्स्वा
रोमहर्षणम् । स्वेदस्यातिप्रवृत्तिश्च स्वे
त्कुष्ठे शोणिताश्रये ॥ सक्रिदानां पाणि
पादे स्फोरकानां समुद्रवः । क्रैदः सनि
प्रदेशेषु स्यात्कुष्ठे पिशिताश्रिते ॥

यथाक्रमं मेदसि वर्तमानं
द्विदोषशेषप्रभवं च कुष्ठम् ॥
दक्षैर्जनैर्मङ्गु विकित्सितं चे-
द्याप्यं भवेत्पथ्यपरायणानाम् ॥ ३ ॥

अङ्गभेदे गतिध्वंसः कुक्षिताक्षतवि
स्तृतिः । प्रागुक्तं सर्वलिङ्गत्वं स्यात्
वे मेदसि स्थिते ॥

अन्तःस्निग्धं बहिरितरथा दृश्यमानं तनीयः
श्नक्ष्णास्पर्शं ससितमरुणां धर्मणोत्कीर्णधूलि ॥
कुष्ठं वक्षस्थलगमधिकं तुम्बिकापुष्पतुल्यं
प्रायोऽसाध्यं पवनकफजं सिध्ममाहुर्मुनीन्द्राः ॥ ४ ॥

तीव्रह्रीषं प्रतिपलभवद्देहनं पाकहीनं
रक्तश्यामं मसूराभधिकं पक्कगुञ्जाफलाभम् ॥
सर्वैर्लिङ्गैरुपचितवपुः शुब्धदोषजयोत्थं
सिद्धिं नैति कनिदपि दृशां चाकरां नाक कुष्ठम् ॥ ७ ॥

* वलताऽरुणाकृष्णावर्णता स्वरता नीरसता सपीडता ॥

तृदाहकराड्कृमिवह्निमान्यै-
 र्युक्तं च दोष त्रितयोत्थितं च ॥
 मज्जा स्थिरेतोत्तरगं च वैद्याः
 कुशुभिधं व्याधिमसाध्यमाहुः ॥ ४ ॥

{ शतेषु किमिवाहुल्यं नासाभङ्गः स्वर-
 क्षयः । आरुण्यं चक्षुषोश्चक्षुःकुष्ठे
 मज्जास्थि संस्थिते ॥ अपत्येषु क-
 लत्रे च कुशुव्याधिमतां वृणाम् ।
 कुशुयोपद्रवैः पीडा स्यात् कुष्ठे शुन-
 संस्थिते ॥

हृत्स्वरं दीर्घपरिस्वन्ननुं
 तृदितं रक्तविलोचनद्वयम् ॥
 गलद्वलं निष्फलकर्मपञ्चकं
 द्रुतं मरिष्यन्तमवैत कुशुनम् ॥ ५ ॥

पवनोन्मेषाकुशुवर्तिनी प्रकृतिः प्राज्ञजनैः परीक्षिता ॥ १ ॥

सुतता रुग्णता विदीर्णता परिपक्ववृणता सदाहता ॥
 प्रकृतिः कुतिभिः प्रकीर्तिता खलु पित्तोन्मेषाकुशुसंभवा ॥ २ ॥

घनता गुरुता रसाद्रिता बहुकराड्कृतियुता अतिशीतता ॥
 प्रकृतिश्चिरैः कपोलवत् नानादे कुशुगदे भिषग्वैः ॥ ३ ॥

संचारितासि सुचिरं
संप्रति सुखोऽस्मि देवेन ।
नमः सखि ! लेखनि ! विरम
क्षमोऽस्मि नत्वां समुद्धर्तुम् ।

Usha Gautam Manuscripts

याद रखें

काफू—हैजेकी राम बाण दवा है ।

पुदीन-हरा—अजीर्ण और पेट दर्दकी प्रसिद्ध दवा है ।

जूड़ी-ताप—मैलेरिया बुखार, और तिल्लीकी बेजोड़ दवा है ।

लाल-शर--मां और बच्चेके लिये अमृत तुल्य मीठी पुष्टई है ।

कफ-कफ—कफ, खांसी और सर्दीकी अचूक दवा है ।

हील-एक मरहम---चोट, कटे, जले और विच्छूके लिये आश्चर्य जनक मरहम है ।

रिंग-रिंग—दादकी सुविख्यात दवा है ।

डाबर द्राक्षासंव—ताकतके लिये मृत्यु लोकमें अमृत है ।

डाबर अशोकारिष्ट—समस्त स्त्री रोगोंकी प्रसिद्ध दवा है ।

डाबर च्यवनप्राश—वीर्य वर्द्धक सर्वोत्कृष्ट पौष्टिक रसायन है ।

डाबर (डा० एस० के० बर्मन) लि० कलकत्ता

अक्टूबर ४८						जनवरी ४९						अप्रैल ४९						जुलाई ४९					
र	३१	३	१०	१७	२४	३०	२	९	१६	२३		३	१०	१७	२४	३१	३	१०	१७	२४			
सो		४	११	१८	२५	३१	३	१०	१७	२४		४	११	१८	२५		४	११	१८	२५			
मं		५	१२	१९	२६		४	११	१८	२५		५	१२	१९	२६		५	१२	१९	२६			
बु		६	१३	२०	२७		५	१२	१९	२६		६	१३	२०	२७		६	१३	२०	२७			
वृ		७	१४	२१	२८		६	१३	२०	२७		७	१४	२१	२८		७	१४	२१	२८			
शु	१	८	१५	२२	२९		७	१४	२१	२८	१	८	१५	२२	२९	१	८	१५	२२	२९			
श	२	९	१६	२३	३०	१	८	१५	२२	२९	२	९	१६	२३	३०	२	९	१६	२३	३०			
नवम्बर ४८						फरवरी ४९						मई ४९						अगस्त ४९					
र		७	१४	२१	२८		६	१३	२०	२७	१	८	१५	२२	२९		७	१४	२१	२८			
सो	१	८	१५	२२	२९		७	१४	२१	२८	२	९	१६	२३	३०	१	८	१५	२२	२९			
मं	२	९	१६	२३	३०	१	८	१५	२२		३	१०	१७	२४	३१	२	९	१६	२३	३०			
बु	३	१०	१७	२४		२	९	१६	२३		४	११	१८	२५		३	१०	१७	२४	३१			
वृ	४	११	१८	२५		३	१०	१७	२४		५	१२	१९	२६		४	११	१८	२५				
शु	५	१२	१९	२६		४	११	१८	२५		६	१३	२०	२७		५	१२	१९	२६				
श	६	१३	२०	२७		५	१२	१९	२६		७	१४	२१	२८		६	१३	२०	२७				
दिसम्बर ४८						मार्च ४९						जून ४९						सितम्बर ४९					
र		५	१२	१९	२६		६	१३	२०	२७		५	१२	१९	२६		४	११	१८	२५			
सो		६	१३	२०	२७		७	१४	२१	२८		६	१३	२०	२७		५	१२	१९	२६			
मं		७	१४	२१	२८	१	८	१५	२२	२९		७	१४	२१	२८		६	१३	२०	२७			
बु	१	८	१५	२२	२९	२	९	१६	२३	३०	१	८	१५	२२	२९	१	७	१४	२१	२८			
वृ	२	९	१६	२३	३०	३	१०	१७	२४	३१	२	९	१६	२३	३०	१	८	१५	२२	२९			
शु	३	१०	१७	२४	३१	४	११	१८	२५		३	१०	१७	२४		२	९	१६	२३	३०			
श	४	११	१८	२५		५	१२	१९	२६		४	११	१८	२५		३	१०	१७	२४				

अमूल्य उपदेश :—

मारना चाहते हो तो बुरी इच्छाओंको मारो ।
जीतना चाहते हो तो तृष्णाओंको जीतो ।
खाना चाहते हो तो गुस्सेको खाओ ।
पीना चाहते हो तो ईश्वर चिंतनका शर्वत पिओ
पहिनना चाहते हो तो नेकीका जामा पहिनो ।
देना चाहते हो तो नीची निगाह करके दो और
भूल जाओ ।

लेना चाहते हो तो आशीर्वाद लो ।

जाना चाहते हो तो तीर्थ स्थानोंको जाओ ।
आना चाहते हो तो दुखियोंकी सहायताको आओ
छोड़ना चाहते हो तो पाप और अत्याचार छोड़ो
बोलना चाहते हो तो मीठे वचन बोलो ।
देखना चाहते हो तो अपने आपको देखो ।
सुनना चाहते हो तो ईश्वर प्रशंसा और दुखि-
योंकी पुकारको सुनो ।

अपने कर्त्तव्यका पालन करो दुनिया भरकी
सुशा तुम्हारी है ।